

LIBRIS | **W**
Nina CORCINSCHI (20 septembrie 1979, Dișcova, Orhei), critic literar. Este doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar, director al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Ministerului Educației și Cercetării. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și din România. A publicat volumele *Poezie și Publicistică. Interferența limbajelor* (Tipografia Centrală, 2008); *Arcul voltaic. Textul ca realitate (i)mediată* (Eikon, 2016); *Publicistica literară din Republica Moldova* (în colab., Institutul de Filologie, 2015); *Cărțile care mă iubesc* (Junimea, 2016); *Cartea din mâna lui Hamlet. Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi* (în colab., Cartier, 2017), *Narațiuni ale erosului* (Cartier, 2019). A îngrijit edițiile *Alexandru Robot. Scrieri. Poezie. Proză. Publicistică. Eseu* (Știința, 2018), *Alexandru Robot. Scrieri. Eseu. Publicistică. Cronici. Interviu* (Știința, 2019) și a pregătit (selecție și prefață) antologia *Rost*, de Andrei Țurcanu (Cartier, 2018) și ediția *Andrei Țurcanu, un destin asumat* (Cartier, 2020). Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2008, 2013), Premiul Academiei de Științe a Moldovei pentru critică literară (2010, 2012), Premiul Salonului Internațional de Carte de la Chișinău (2015), Premiul Academiei de Științe a Moldovei în domeniul literaturii „Grigore Vieru” (2018), Premiul Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova (2018, 2020), Premiul „Ion Creangă”, al Muzeului Național al Literaturii Române, Iași (2019).

Nina Corcinschi

Realitatea ca hologramă

Eseuri

R o t o n d a
CARTIER

Cuvânt-înainte	7
Frumusețea violentă a poeziei	11
Poezia ființei	13
Poeme din grădina cu rodii	24
sanG d'encre: tonuri, forme și formule	29
Frumusețea violentă a poeziei	33
Inima, un pui de cățea schilodită	37
Trupul Cain îl întreabă pe Sufletul Abel	42
Poezia ca un tablou pointillist	47
Reverii din (auto)exil	51
Clătinări de lumini, amenințări ale umbrei	55
Poezia din ziua a opta	59
Pöveste despre urlet	62
Poeme care ustură	65
Realitatea ca hologramă	71
Moartea ca un desen pe nisip	73
Spectrele grădinii de sticlă	84
Realitatea ca hologramă	91
Existența de după caleidoscop	102
Adevărul de după adevăr	110
Vise cu iepuri ecorșați	117
O realitate care sucombă în suprarealitate	121
Puncte de vedere și voci	124
Mulțumiri lui Troțki	128

Microgalaxia din podul cu jucării	131
Voci prin pădure	134
Prin grădina fermecată și agora des-vrăjită	139
Proba revizuirilor estetice	141
Provocările arheice ale literaturii	155
Literatura ca spațiu al memoriei culturale	161
Viața-din-literatură la „Sburătorul”	166
Prin grădina fermecată și agora des-vrăjită	170
Poezia începutului de secol XXI. Portret în mișcare	175
Proza optzecistă: înnoiri paradigmatică	181
Galeria simbolistă românească – o reevaluare	185
China Tatianeii Ciocoi	189
Eseuri de gurmand (al literaturii)	193
La noi e altfel... ..	199
Sorin Alexandrescu și Basarabia	201
Basarabia (re)descoperită	205
Recuperări inedite ale istoriei	209
Cărți de tulburat liniștea satului	215
La noi e altfel... ..	219
Vladimir Beșleagă: evocări ale tatălui Vasile	224
(Alte) Narațiuni ale Erosului	229
Idiotul. Alienarea și criza iubirii	231
Erosul – de la heros la performance	242

Poezia ființei

Asceze. Căutarea *ființei*

Poezia română din Basarabia are un raport deosebit cu sacrul. Teroarea istoriei a conferit o valoare ontologică acestui raport, mai ales în poezia șaizeciștilor, în care sacrul devine fermentul ce conține ideea de dăinuire și sentimentul de rezistență spirituală și etnică: nucul ori salcâmul de la poartă și întreg cosmosul mic al casei (Dumitru Matcovschi), mama și graiul (Grigore Vieru) etc. Aceste repere au căpătat în poezia șaptezeciștilor un caracter de vetustețe rustică ușor colorată nostalgic, evoluând în anii renașterii naționale în tonalități retorice, militante, de opunere față de tot ce subminează ființa națională. Apărută tot atunci, în 1988, poezia lui Andrei Țurcanu aducea o cu totul altă înțelegere a sacrului, adâncindu-i rosturile în mitologie și arhetipalitate, rafinându-i filosofic înțelesurile, identificând sacrul cu esența Ființei. Astfel, încă de la poeziile din prima carte, Andrei Țurcanu se arată un poet situat în afara generațiilor de poeți ai timpului său. În *Cămașa lui Nessos*, centrul de greutate al sacrului se îndreaptă dinspre exterior în interioritate. Sacrul nu se află în onticul fisurat și fără consistență. Sacrul se ascunde în „sămânța de azur” a eului, în tribulațiile „însetatului de nimburi”, în „ochiul care lacrimă mereu”. Sacrul surdinizează în ființa umană intrată în rezonanță cu arhetipurile, proiectată în simboluri biblice, folclorice sau livrești. Poetul nu e în lume, ci în chiar ființa lumii. Această surdinizare își găsește ecoul în tăcutele ofrande de miei, în clătinarea crengii de brad, în ninsorile de porumbei. Setea de puritate și candoare

a eului liric trezește în lucrurile din jur răsunetul esențelor primordiale ale acestora. Într-o lume bulversată de ritualice desacralizări și falsificări, tendința eului de-a recupera ingenuitatea de început a universului se articulează într-un program prin care existența se complinește prin cultură într-o prelungire în fiorul extatic al prezenței sau în golul derutant al absenței zeilor originali. Eul flămând de sine, „în mamă neîncărnatul”, devine firesc eul proteic cultural. Cel care nu mai încapă „în acest trup de cuvinte” își caută expresiile devenirii sale interioare în figurile arhetipale ale umanității, regăsindu-se, pe rând, prin transcendențe de tonalitate și sens, într-o pluralitate de simboluri și imagini artistice. Întreprinde exoduri ființiale în memoria mitologică și literară, devenind succesiv Simplicimus, cavalerul de la Mancha don Quijote cel Bun, Momos, Chiron Centaurul, Abélard. Astfel ipostaziat, eul liric încearcă (re)compunerea lumii sub semnul împlinirii ființiale: cu speranță și visare (a Cavalerului), cu tristețe gravă și blândă (a lui Chiron), cu înțelepciunea simplității și sete de puritate (Simplicimus), cu sensibilitate și curajul de-a învinge (Harap-Alb), cu elan și atitudine de copil teribil (Momos), cu nesfârșită iubire (Abélard). Aceste transfigurări ale omenescului în sensul unei depline integrități etice și estetice facilitează o apropiere organică și viscerală de existență, de esențele ei ancestrale, vii, infinite. Pentru a recompune lumea, pentru a o reconstitui orfic. De aceea, poezia lui Andrei Țurcanu nu e o poezie livrescă, cum prea adesea s-a spus. E o poezie (elaborată!) a expresiei *simplității esențelor* („departe de sunetul găngav/ al verbului strâns înfășat în mătăsuri”), dar și a dimensiunii tragice a suferinței omului prins între astral/sacru și teluric/profan, între „descânțece de alb/ și bolmoaje de negru”. Această poezie a suferinței, scrisă de un spirit erudit și rafinat, de un meștesugar al stilului, de un hermeneut al cuvântului, devine automat și o hermeneutică lirică a suferinței. Livrescul ca fundal, ca templu în care omagiază Simplicimus, apotegetul simplității lumii, este altceva decât livrescul căutat, prețios,

manierist. Iată de ce în poeziile sale Andrei Țurcanu nu dezaprobă estetica postmodernistă în sine, înfierând doar tendința superficială a postmodernității de a ignora esența sacră a poeziei, înlocuind-o cu o rostire îndrăgostită de ea însăși, cu „dichisul steril”. Poetul se opune falsului, modei, emfazei care maculează spiritul viu al artei, actul de creație ca hierofanie și participare la reontologizarea lumii. În templul poeziei se dezvăluie înțelesurile ființei, zidurile acestuia devin o cutie de rezonanță a logosului, a cuvântului primordial în care stăpân e sensul metafizic al existenței. Poezia e construcție sacră, așadar, și atitudinea față de ea e atitudine sacerdotală. Ironistul Andrei Țurcanu, care în alte genuri, eseu și publicistică, nu exclude inserția de umor, în poezie rămâne sacerdotul grav, oficiind ritualuri de exorcizare a tot ce maculează esența umană, existența. Rostirea sacerdotală însă nu e de amvon, nu limitează prin asumarea unui timbru superior apostolic, ci descoperă câmpurile ființării prin smerenia și înțelegerea oferită de trăirea nemijlocită, tragică. E rarissima alchimie poetică dintre luciditatea (ochiului de hun) cu viziunea clară a răului din realitate și dramatismul (ochiului care lăcrimează mereu), care-și asumă și trăiește la limită acest infern. Cum vedem, miza metafizică a poeziei nu e una abstractizantă, nu îndepărtează poezia de realitate. Dimpotrivă! Poezia lui Andrei Țurcanu e scufundare până la capăt în ororile realului, e situație în chiar miezul putred al realului, de unde subiectul liric absoarbe, cu nesăbuința mielului de jertfă, „din pâcla mizeriei, din norii grei ai suferinței care ne țin, din cețurile groase ale minciunii și din reziduurile prostiei” și aruncă afară „salve de adevăr”.

În această poezie a *simțirii religioase* (nu în sens de dogmă sau morală), numai vocea e gravă, numai atitudinea e pioasă pentru condiția mistică a lirismului. Lumea poeziei e umanizată însă, caldă, rugătoare, cu adieri de blândete și cu șfichiuri de rafale de adevăr, ca niște alice. În chiar așezarea sacerdotală a poetului sunt aduse frământările umane vii, zbuciumul *fului omului* cu

LRDIS | Vălcov
tot tragismul existenței sale. Rătăcirile, căutările, „zdrumicarea” acestuia sunt trăite la modul paroxistic. Totul e ca o strigare spre cer a omului îndurerat de condiția sa dramatică, de contorsiunile unui „destin întors”. Poezia le cuprinde pe toate, într-un ceremonial existențial polyvalent, în care se amestecă sclipirile pure ale sacrului cu tribulațiile telurice, o lume cu viermi roșii „cu capul negru”, dar și cu un Iisus suferind în singurătate în mijlocul mulțimilor indifferente, cu prezențe ale mitologiei, care trec prin vremi, într-o perpetuă mișcare, o revenire, reluare a memoriei scenariilor primordiale. Implicarea existențială la limită situează și demiurgicul sub semnul umanului. Iisus nu e instanța divină încremenită într-o neclintită perfecțiune, ci e „Fiul Mariei din Nazaret”, Dumnezeu viu și frământat, redus la condiția umană umilă, cel care merge prin miriști pentru a suferi laolaltă cu omul. Astfel, poezia încearcă să instituie puterea originarului, a începuturilor, a elementarului plin de potențe creatoare, care mișcă din loc inertul, increatul, vertebrând lumea și punând în funcțiune noi scenarii existențiale. O re-naștere însă nu oricum, ci în parametrii spirituali ai românității. Vocea poetului e cu iradiere colectivă, cu un pronunțat timbru mesianic. Eul poetic nu râvnește bucuria și adevărul doar pentru sine, ci pentru „pitulicea de neam”, nu caută hrană de trup („un măr și o cană de apă îmi sunt de ajuns”), ci prinusul sacrului, intrarea în cercurile de lumină ale sensului, într-o firească ontologie a firii. O încarnare, deci, a spiritului la scară umană, dar într-o umanitate sensibilă, cu lumini în tremur, cu străvezimi de azur, cu răsuflet cald de miel de jertfă. În aceste mișcări de apropiere de *rostrurile ființei*, cuvintele sunt pipăite, scuturate de învelișurile străine, încercate de sensul lor dintâi, de sunetul lor primordial. Se alege cuvintele grunjoase, ascuțișurile neșlefuite ale limbii pentru o apropiere intimă de spiritul ei vechi românesc, de carnalitatea ei vie, arhetipală, rodnică, de o pre-restire întemeietoare. E o căutare a „sporului posibil al ființei”, în

termenii lui Noica. Mesianismul poeziei lui Andrei Țurcanu vine din înverșunarea față de toropeala tâmpă a deviantului „basarabenit”, din „căldicelul” care ne îndepărtează de ființa originară, de în-ființare. Neamul este văzut sub semnul închiderii-revelării, al ființării amenințate de vid și haos. Hibriditatea basarabeanului „amurgit în ceva ambigen” este destinul lui („Parcă ești *viața*, parcă ești boală/ parcă ești *calea*, parcă – damblale”). Ioan Vodă „cel rupt de cămile” exprimă suferința sfâșietoare a spiritului în potențialitatea sa de întemeietor de istorie („Țară a sfârșelii și-a slășierii,/ parcă ești Vodă cel rupt de cămile./ Când ienicerii, când rinocerii/ sfârtacă trupul, îți rămă prin zile”). Acesta este anulat de pandantul contingentului sterp, de Ion, învinsul de roata istoriei, înstrăinatul de sacralitate. Pe ritmurile folclorizante ale poeziei se „joacă” sardonice degradarea spirituală a neamului („Șede Ion, huzurește:/ parcă-i de ceară, e ceară”). Regimul lui existențial de potențialitate eșuată („Poate m-o trece, m-o... frate,/ poate m-o vine, m-o duce...”) semnalează anemiarea puterilor sale, „retragerea ființei” (Noica).

În poezia lui Andrei Țurcanu vom întâlni spiritul sceptic și sfichiuitor al lui Cioran, acuzatorul minoratului cultural, dar și spiritul lui Noica, căutător al devenirii *întru* spiritul românesc al ființei. Poetul va identifica existența *întru devenire spirituală* în idiomul național, în esențele purificatoare ale limbii, în aromele ei vechi, în ancestralul simț al ființării. În *inchisele* formule străvechi de limbaj regăsește el incantațiile unei ontologii a spiritului în multiple reverberații de sens. De aceea va arghezieniza cu o gamă largă de cuvinte din lexicul descântecelor, care scoate la suprafață „țâțâna” râului, dar și germenii propice binelui. Își va căuta și propria sa proiecție arhaică, vechimea sufletului său și de prin munți îi va răspunde urletul îndepărtat al lupului, ca entitate a naturii protectoare dacice, ca spirit insurgent, neînregimentat, curajos. Un singuratic implacabil. La fel ca și poetul.

Transparente. Țipete albe în Estuar

Obosit de asceze, sufletul iese din pielea de lup și se mută în piatră. În lume s-au șters toate reperatele sacralului și frământatul suflet nu mai e în așteptare de miracole. Catapetesmele sunt închise („și nicio catapetesmă, Doamne, care să Te vestească”), agitațiile hazardului fac să pogoare tăcerea mută, umilă, resemnată. Rămâne valabilă doar *înțelegerea* spinozeniană: „non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere”. Semnele sunt de amurg al firii, de crepuscul al lumii, de *stingere*: „În cavernele-amurgului nu mai am chip./ Nici nume nu am/ Mă lipesc de o piatră:/ sunt o pală de reveneală uscată, o nuanță ciudată de ocră/ prin care un duh al plecării anunță de stingere”. Limitele existenței sunt intrările succesive în moartea simțită metafizic, într-o agonie a tranzitoriului „trăind-murind-fără-rest”. În subteranele neîmblânzite ale firii zbuciumul continuă, împăcarea ultimă întârzie: „Înfundat în pământ până la buze, așezare nu-și găsește./ Nici aici, nici dincolo nu este sălașul său”. Ieșirea din cercul închis al tranzitoriului se întrezărește doar în *lumișurile* firii, în misterul creației:

Am emigrat din istorie, scriu cu sfială, concis.
Două-trei cuvinte, până
mă cocoleșesc între coapsele moi ale unei silabe virgine.

Parcă-aș fi un diamant translucid:
rece, concentrat, gata să se spargă în țandări
la prima stridență.

Zăbovesc în pura tensiune a misterului
ascult firea.

Aici
în luminișul care se deschide
încerc presentimentul că se-mplinește sorocul
și se-adeverește menirea.

(Rost)

În logica acestei „meniri”, se face recurentă vechea râvnă de întoarcere la esențe, la o „neînțeleasă cadență”, când „de-nepătrunsul reverberează”, la murmurul primordial, care ascunde adevărul ființei. Pentru eul poetic cu o acută sete de absolut, căutarea adevărului ființei, prin creație, este temeiul ultim al existenței: „În fojgăiala a mii de păianjeni albaștri, aștept/ să se frăgezească temeiul lăuntric/ și să prindă contur chipul adevărului”. Atingerea adevărului e o transcendere în metafizic, o ieșire în Estuar, „o îmblânzire a transcendenței/ vag reazem în fața terorii infinitului”. Teroarea infinitului poate fi îmblânzită prin irizările de lumină din inima ființei. Ființa, acoperită de „o transparentă deplină”, își dezvăluie emanațiile ontologice, acel „tremur imperceptibil” în „incantațiile verbului și aluziile criptice” ale spiritului creator. Așadar, în această etapă de creație, Ființa stă sub semnul creației, gestul ființării fiind esențialmente creator de ubicuitate a divinului.

Aici, acolo, pretutindeni, dintotdeauna
ca e s t e

într-o nestrămutare mereu egală cu sine.

În rest, știm numai că o acoperă
o transparentă deplină, ceva nemișcat și fragil
ca chipul unei ape-n oglindă.

Este puterea și blestemul ei, enigma. E vâlul.
Nicio mână nu-l poate ridica
și nici semne care să-i indice prezența nu are.

La orice interogație, din golul primordial
ecoul implacabil răspunde:

– Întreabă colbul!

În această absolută orbire
vine poetul cu incantațiile verbului și aluziile criptice.

Un tremur imperceptibil
se desface atunci din faldurile vâlului

(Ființă)

Înțelegerea Ființei aduce plinătatea rostului existențial și artistic. Eul „pare să se fi obișnuit în cele din urmă cu moartea”, agonia exodurilor se îmbânzește. Vine împăcarea și obișnuința cu moartea. O stare de pace într-un spațiu „plin de zei”, unde singurătatea e doar „tăcută fraternitate cu toate cele ce sunt”, dătătoare de o nepământescă, „calmă beatitudine”. În acest loc pogoară Sfântul Duh, se resimte miros de ambră și mir, iarba luminează, țărâna devine întrupare, „cărări de azur” despică întunericul și limba întoarce cuvintele „în strunga unei litanii austere de slavă și îngăduință”. Detașată de micimile lumii, privirea contemplă ninsori albe, ninsorile de cenușă nu mai au aceeași putere de derută de cândva. Și totuși, pentru fiul omului e de neevitat reintrarea în realitate, în „zilele-învrăjbite de luni”, în frigul unui prezent greu, anemic, ostil. Rănille periodic se redeschid, „realitatea se dilată cu mare iuțeală/ (...) câmpul de floarea-soarelui a rămas departe în urmă/hăitași-măscărici iau lumea cu-asalt din toate părțile”. Lumina luptă cu întunericul, diminețile scâldate-n lumină intră în crepusculul înserărilor. Prevăzători, zeii stau pe-aproape, amintirile copilăriei dau forțe eului liric, iarăși bântuit de neliniști. Brize de azur mângâie cu blândețe vechi regrete. Limba face semnul crucii în gură cu ruga-blestem: „Nu-i crede, nu ai frică, nu cerși” (deviza deținuților politici din lagărele staliniste). Obosit, cătrănit de timp, eul strigă uitarea: „Lăsați-mă să urlu și să uit!”. Însingurările devin iar stări ontologice ale limitei care închide: „Însingurat mă-însingur./ Din cele fără așezare/ mă prăbușesc cu tot cu soartă-n toamnă”. Prăbușirea însă nu e totală, va deveni una cu abisul abia în ciclul *Agonice*.

În *Agonice*, Însingurările devin Marile Disperări. Ca niciodată de sufocant delirul, ca niciodată de terorizantă disperarea, în fața morții care prinde carnalitate și reflexele fiziologiei concrete: „în jurul tău e derivă și frig/ și umbra morții ascunsă printre cutele așternutului te sugrumă încet...”. Trăită mai întâi ca realitate metafizică,

moartea e resimțită acum la modul ontic, senzorial, epidermic, cu falangele ei tactile, cu apropierea ei sonoră, auditivă, cât se poate de concretă și reală: „negurile reci” și „urletele nesăbuite ale sirenei din depărtare”. Incandescența poeziei de început se stinge subit. Eul, care era o „flacără albastră”, devine o palidă și tremurătoare „umbră albastră”. Pentru claustratul de prezent, împins brutal în brațele nopții, unică platoșă de apărare devine visul, amintirea, uitarea. Obosit și înnegurat, este bântuit de acordurile finale, de îmbrățișarea din urmă a *toatelor celor ce sunt...* O îmbrățișare disperată și resemnată în același timp. O agonică pendulare între ființă și neființă, între a (mai) rămâne și a pleca, între a se risipi în toate vânturile și a se aduna într-o respirație de *verde regal*.

Excelsior. Infinirile erosului

Dacă *Agonice* sunt nadirul în inima morții, ciclul final este un *excelsior* în inima iubirii, a vieții. O renaștere a eului în universul de tărie al erosului, acompaniat de o divină muzică de Brahms.

În *Excelsior* cenușii zilei de miercuri devine verdele regal al duminicii. O duminică „în tremur” a rugii și iertării esențializează ființa și-i concentrează sensul primordial. O frăgezime de mână zburdalnic peste limitele lumii și o acutizare a conștiinței morții devin două stări deopotrivă ardente, neîncăpătoare. Devin o magistrală debordare „peste marginile lumii”. Răsfățul, dulcele alint de Gru-gru provoacă eruperea, chiotul ca dintr-o altă viață, ca dintr-o veșnicie plină, grea de rosturi. De aici exultanța fără precedent, ruperea eului de pământ și zborul de pasăre în țările cerului. Dar și prăbușirea succesivă în lutul cenușiu al zilei, chinul, disperarea, lipsa de noimă a unei cronologii sterpe, care anulează emanațiile ontologice ale clipei. Între aceste stări liminale, de înălțări și surpări de azur, iubirea își dezvește toate fețele: exultanța, frica, geloza, disperarea, împlinirea. Sentimentul erotic, care în poemele zeiței Inaltévs era meditativ, spiritualizat și evanescent, o tânguire a lui Abélard, aici devine strigare viscerală în țările cerului. Toc-